

выполнению заданий самостоятельной работы; контроль выполнения и результаты самостоятельной работы; профессионализм преподавателя; активизация самостоятельной учебной деятельности.

SUMMARY

E. Korkishko. Pedagogical foundations of the activization of the students' independent work.

The independent work of the students as one of the forms of the activization of the educational process and one of the main means of acquiring the studied material is considered in the article. The functions of this work, namely the cognitive, developing, educational, stimulating and control are also revealed.

It is noted that the independent work should be organized systematically and differentially with the obligatory checking up the process of fulfilling the corresponding tasks and the final control of the acquired knowledge. The organizational process of the independent work of the students should include the following stages: to compose the plan of the independent work on a subject; to work out and hand the tasks; to organize the consultations on fulfilling the tasks; to control the fulfilling and the results of the independent work.

The realization of the organizational stages of the independent work will be effective only on some terms: provision of the optimal unification of the volume of the auditory and independent work; methodologically correct organization of the student's work in the class and out of it; provision of a student with the necessary methodological materials; control over the organization and the course of the independent work.

It is emphasized that a teacher must pay attention to his self-education, that is he must make his acquaintance with the scientific literature, follow the latest scientific investigations, etc.; work out and master the topic of the scientific investigation; to refresh the content of the study subjects he teaches constantly; to carry out methodological work and share the experience with his colleagues; to accumulate and generalize the individual experience of guiding the students' independent work; to use the pedagogy of collaboration with the students providing the conditions for the activization of their independent activities.

The experience of our work has shown that the efficiency of the stage-by-stage independent work of the students will greatly depend upon the activization of the independent educational work directed at: independent distribution of one's time; planning and choice of the order of fulfilling the tasks; choice of the content and ways of fulfilling; possibility to work following one's individual tempo and style; fulfilling the tasks according to one's skills; receiving the information regularly concerning the results of the work already fulfilled; possibility to compare one's achievements with the level of other students; receiving the results of the successful acquisition of a specialty and getting the diploma.

Key words: *students' independent work, functions, conditions, stages of independent work, plan of independent work, consultations on fulfilling the tasks of the independent work, control of fulfilling and the results of the independent work, teacher's proficiency, activization of the independent study activities.*

УДК 371.32

I. А. Кучеренко

Херсонський державний університет

Кредо вищої освіти – формування професійної компетентності вчителя-словесника нової формації

У статті розглянуто питання фахової підготовки вчителя української мови в умовах вищої школи, розвитку професійної теоретико-практичної готовності до

педагогічної діяльності на сучасному уроці української мови, становлення і зростання науково-методичного інструментарію словесника, педагогічного професіоналізму педагога. Схарактеризовано поняття «професійна компетентність учителя» у межах мовної освіти XXI століття, визначено аксіологічне ядро професійної компетентності вчителя-словесника, що складається з низки компетентностей – фахової (власне комунікативної), дидактичної, психологічної, методичної, креативної, особистісних якостей.

Ключові слова: професійна компетентність, професійна компетентність учителя-словесника, мовна освіта, фахова (власне комунікативна) компетентність, дидактична компетентність, психологічна компетентність, методична компетентність, креативна компетентність, особистісні якості вчителя української мови.

Постановка проблеми. Модернізація сучасної освіти в Україні, спричинена соціальним замовленням суспільства розвинути мовну особистість, обумовлює необхідність оновлення процесу підготовки і становлення фахового інструментарію вчителя, забезпечення готовності до роботи в нових освітніх умовах на уроці української мови в основній школі. У вищих закладах освіти пріоритетним завданням професорсько-викладацького складу є формування професійної компетентності вчителя української мови, сучасного педагога, словесника нової генерації – творчого, відповідального, здатного приймати компетентні професійні рішення. Реалізація компетентісно спрямованої системи шкільного мовного навчання потребує висококваліфікованого вчителя-спеціаліста, соціально комунікабельного, професійно мобільного, креативно розвиненого, який володіє необхідними професійними компетентностями, вміє працювати на уроці, на якому постійно змінюються умови педагогічної діяльності, спроможного передбачити зміни й готового прогнозувати результати навчальної діяльності учнів.

Цілі реформування мовної освіти обумовлюють потребу в учителях нової формації, які впевнено діють у різномісних професійних педагогічних ситуаціях, володіють різними техніками комунікації, мають розвинене творче мислення, інноваційну культуру, здатні генерувати новітні ідеї. «Напрямок нової професійної переорієнтації вчителя – від просвітництва до здійснення життєтворчої та культуротворчої місії, від маніпулятивної, авторитарної педагогіки до педагогіки особистісно орієнтованої, педагогіки співробітництва» [4, 104]. З урахуванням цього виникає необхідність розглянути професійну компетентність сучасного вчителя як прогнозований кінцевий результат вищої освіти і необхідний професійно-діяльнісний складник особистості педагога в умовах шкільної освіти.

Аналіз актуальних досліджень. У науково-методичних студіях питання особисті вчителя різносторонньо досліджували вітчизняні й зарубіжні вчені

(В. Адольф, В. Баркасі, Р. Барнет, Н. Бібік, О. Біляєв, М. Вашуленко, Н. Голуб, О. Горошкіна, Т. Донченко, С. Караман, К. Климова, А. Маркова, Л. Мацько, В. Мельничайко, Н. Остапенко, Є. Пассов, М. Пентилюк, М. Плющ, О. Савченко, Т. Симоненко, Г. Селевко, М. Сміт, В. Сухомлинський, Т. Хайланд, П. Ходкінсон, А. Хуторський, Г. Шелехова, та ін.). Разом із тим фахова підготовка вчителя до навчального процесу в межах сучасного уроку української мови, науково-методичне становлення і зростання словесника, педагогічний професіоналізм учителя української мови є актуальною проблемою сьогодення, що потребує дослідження в сучасних соціокультурних умовах.

Мета статті – розглянути професійну компетентність учителя в межах мовної освіти XXI століття, розкрити важливі якості особистості вчителя-словесника нової генерації, здатного методично досконало проектувати й реалізовувати новочасний урок української мови в основній школі.

Виклад основного матеріалу. Професіоналізм, за висновками А. Маркової, – це «не стільки характеристика продуктивності праці, скільки особливість прагнень, ціннісних орієнтацій, смислу праці професіонала як пристрасного ставлення до роботи, що дає змогу шукати нові, більш глибокі індивідуальні смисли, перетворювати ідеали в особистісні цінності» [7, 67]. І в цьому є правильний сенс, адже професіоналізм, на наш погляд, – це сукупність особистісних цілей дієво працювати і знань, умінь, навичок ефективно здійснювати професійну діяльність, а також досвіду інноваційної творчо-пізнавальної траєкторії педагога.

Педагогічний професіоналізм визначається цілісністю діяльнісних та особистісних проявів, а концепція професіоналізму педагогічної праці конкретизується професіоналізмом педагогічної діяльності й особистісних якостей учителя як базовими складниками. Педагогічна позиція вчителя на сучасному уроці мови особлива – педагог є організаційно-управлінським і комунікативно-діяльнісним центром, який починає, веде, підтримує і спрямовує навчально-виховний процес. Під час педагогічної діяльності вчитель діє і відповідно сприймається учнем не тільки як спеціаліст у своїй галузі, а і як соціальна особистість. Педагогічна позиція вчителя, – підкреслює І. Бех, – є «унікальною, оскільки одночасно виступає й особистісною (вона виявляється в будь-якій зустрічі дорослого з дитиною), і професійною, необхідною для створення умов досягнення цілей і цінностей освіти. Принципово важливо наголосити, що педагог у своїй дійсно педагогічній позиції ніде й ніколи не зустрічається з дитиною як з «об'єктом»; в особистісній позиції він завжди зустрічається з іншою людиною, а у власне

професійній – з умовами її становлення й розвитку» [1, 76]. У процесі зростання професіоналізму словесника в умовах сучасної мовної освітньої парадигми надзвичайно важливу роль відіграють два аспекти високоякісної праці вчителя: професійна компетентність і особистісні якості, які в нерозривній взаємодії виявляють майстерність сучасного педагога та забезпечують процес ефективного навчання української мови на уроці в основній школі. Розглянемо кожен аспект професіоналізму вчителя української мови в контексті особистісно орієнтованого й комунікативно компетентісно спрямованого уроку української мови.

Професійна компетентність у педагогічній діяльності займає центральне місце й пов'язується з набуттям фахівцем освітньої сфери високорозвинених компетентностей, глибоких знань, ґрунтовних умінь, вправності професійної поведінки. Феноменологія професіоналізму, професійної компетентності педагога, вчителя-словесника були об'єктом досліджень дидактів (Т. Браже, Н. Волкова, В. Луговий, І. Підласий, О. Пометун, О. Савченко, В. Сластьонін, А. Хуторський та ін.), психологів (І. Бех, І. Зимня, О. Леонтьєв, А. Маркова та ін.), лінгводидактів (О. Біляєв, М. Вашуленко, Н. Голуб, С. Караман, Л. Мацько, А. Нікітіна, Н. Остапенко, М. Пентилюк, О. Семенов, Т. Симоненко, В. Сухомлинський та ін.).

Професійна компетентність – це «інтегративна характеристика ділових і особистісних якостей фахівця, що відображає рівень знань, умінь, досвіду, достатніх для мети з певного виду професійної діяльності, а також моральну позицію фахівця» [3, 722]. Зарубіжні вчені (Є. Джеменз М. Леннон, П. Мерсер та ін.) під педагогічною компетентністю розуміють не тільки знання свого фаху, свого предмета (змістова компетентність), але й педагогічні знання та вміння, до яких входять комунікативність, вибір ефективних методів викладання матеріалу, забезпечення можливості для практики й зворотного зв'язку, вміння працювати з різними учнями [10]. В. Сидоренко конкретизує означене поняття в аспекті лінгводидактики й визначає професійну компетентність учителя української мови і літератури як «особистісну якість суб'єкта, ступінь сформованості знань, умінь, філологічних і педагогічних здібностей, необхідних для якісного, кваліфікованого проведення проектно-конструкторської (планувальної), аналітико-прогностичної, процесуальної діяльності на технологічному (інноваційному) рівні, забезпечення ціннісно-орієнтованого простору як для власного сталого саморозвитку й самовдосконалення, так і учня з проекцією на одержання гарантованих досягнень наперед заданого спільного результату» [9, 73]. Критично осмисливши міркування, представлені дослідниками, переконуємося у

складності й багатогранності цього поняття. У нашому дослідженні *професійна компетентність учителя-словесника* визначається як інтегральна єдність сформованих предметно-фахових знань, умінь та навичок і досвіду навчально-методичної роботи, здатності креативно розв'язувати професійно-життєві завдання, що необхідні для якісного проектування навчально-виховної роботи та здійснення продуктивної процесуально-технологічної діяльності на уроці української мови.

Важливо в межах порушеної проблеми теоретико-методичних засад сучасного уроку української мови в основній школі розглянути компоненти професійної компетентності вчителя української мови, обґрунтувати конкретні компоненти цього комплексного поняття, що найбільшою мірою стосуються теоретико-методичної роботи в аспекті підготовки і проведення сучасного уроку. У структурі професійної компетентності вчені виділяють різну кількість складників, пропонуючи виокремити сукупність найбільш важливих, ключових компетентностей.

І. Зязюн у змістовій структурі професійної компетентності виокремлює знання предмета, методику його викладання, педагогіку та психологію, рівень розвитку професійної самосвідомості, індивідуально-типові особливості й професійно-значущі якості, стиль взаємовідносин із людьми, з якими він працює. Важливою особливістю професійних знань учений цілком справедливо вважає їх комплексність, що потребує від учителя вміння синтезувати матеріал для успішного розв'язання педагогічних задач, аналізу педагогічних ситуацій [5, 32]. Актуальним є визначення набору структурних компонентів професійної компетентності вчителя в дослідженні Н. Кузьміної, яка виділяє п'ять її видів: *спеціальна* компетентність у галузі навчальної дисципліни, що викладається; *методична* компетентність у галузі способів формування знань, умінь і навичок учнів; *соціально-психологічну* компетентність у сфері педагогічного спілкування; *диференційно-психологічну* компетентність в галузі мотивів, здібностей сприйняття учнів; *аутопсихологічна* компетентність у галузі гідності (позитивних якостей – І. К.) і недоліків власної діяльності й особистості [6, 83–87]. Позитивним в аналізованій п'ятирівневій ієрархії є виокремлення спеціальної та методичної компетентностей як обов'язкових для вдалої організації педагогічної діяльності на уроці мови і здійснення продуктивного педагогічного впливу на учасників навчального процесу.

С. Дружилов, досліджуючи професійну компетентність педагога, визначає чотири її компоненти: *мотиваційно-вольовий* включає в себе мотиви, цілі, потреби, ціннісні установки, стимулює творчі прояви особистості

у професії; передбачає наявність інтересу до професійної діяльності; *функційний* проявляється у вигляді знань про способи педагогічної діяльності, необхідні вчителю для проектування й реалізації тієї чи іншої педагогічної технології; *комунікативний* включає вміння ясно і чітко висловлювати думки, переконувати, аргументувати, будувати докази, аналізувати, висловлювати міркування, передавати раціональну й емоційну інформацію, встановлювати міжособистісні зв'язки, узгоджувати свої дії з діями колег, вибирати оптимальний стиль спілкування в різноманітних ділових ситуаціях, організовувати й підтримувати діалог; *рефлексивний* компонент виявляється в умінні осмислено контролювати результати своєї діяльності та рівень власного розвитку, особистісних досягнень; сформованість таких якостей і властивостей, як креативність, ініціативність, націленість на співробітництво, співтворчість, схильність до самоаналізу [2, 26]. Беручи до уваги важливість кожного компонента в діяльності вчителя, додамо, що необхідно виділити предметну компетентність, пов'язану з обізнаністю у сфері фахових наук, у нашому дослідженні – філологічних.

В. Сидоренко схильна вважати, що професійна компетентність учителя української мови та літератури, що передбачає розвиток «інформаційної (знати), діяльнісної (вміти), креативної (володіти) та розвивальної (бути) функцій» [8, 77] і визначає індивідуальний стиль педагога, якість та ефективність його діяльності, містить значну кількість складників. Найважливішими серед професійно важливих елементів є компетентності: *мовно-літературна* (володіння нормами літературної мови, лінгвістична й літературна обізнаність ...); *мовленнєва* (охоплює комунікативні здібності вчителя-словесника, комунікативно досконале мовлення...); *функційно-стилістична* (оперування стилістично забарвленими мовними одиницями або маркованими засобами мови тощо); *стратегічна або діяльнісна* (вбирає планування як власної діяльності, так і конкретного учня, класу, враховуючи знання методики й технологізації навчального процесу); *психолого-педагогічна* (охоплює володіння педагогічною і психологічною діагностикою...) тощо. [9]. Позитивно сприймаючи позицію вченої, переконуємося в широті й глибині парадигми ключових компетентностей словесника, у важливості їх цілісності та змістовій розвиненості. Поділяючи погляди В.Сидоренко щодо значущості кожного традиційного й інноваційного складника професійної компетентності вчителя української мови, додамо, що, на наш погляд, методичний аспект педагогічної діяльності варто було б виділити в окрему компетентність – методичну, а такий компонент, як афектно-поведінкова компетентність розглядати в межах особистісних якостей учителя.

Як бачимо, структура професійної компетентності вчителя і змістове наповнення кожного компонента по-різному визначаються в сучасному науковому просторі. Не викликає сумнівів, що професійна компетентність є якісною характеристикою вчителя і включає систему предметних наукових знань, глибокої обізнаності в галузі педагогіки, психології, методики навчання, а також творчої, креативної діяльності. З урахуванням цього вважаємо, що професійна компетентність як складне комплексне утворення передбачає єдність обов'язкових фундаментальних компонентів – фахова (комунікативна), дидактична, психологічна, методична, креативна компетентності й особистісні якості. Означені компоненти, що діють інтегровано у взаємозв'язку і взаємозалежності, становлять аксіологічне ядро професійної компетентності сучасного вчителя-словесника.

Висновки. Реформування мовної освіти спричиняє необхідність трансформації особистості вчителя, який нині стає авторитетом, яскравою особистістю, що володіє різноманітним методичним інструментарієм, новатором, професіоналом, який у щоденній педагогічній праці впроваджує новітні ідеї, технології, концепції, методики навчання на уроках української мови, володіє необхідними професійними компетентностями й може активно реалізовувати освітні проекти національного масштабу на уроці української мови в основній школі. У процесі майбутніх наукових розвідок прогнозуємо визначити й охарактеризувати особливості основних компонентів професійної компетентності вчителя української мови.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бех І. Д. Виховання особистості : У 2 кн. Кн. 2 : Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади : навч.-метод. посібник / І. Д. Бех. – К. : Либідь, 2003. – 344 с.
2. Дружилов С. А. Профессиональная компетентность и профессионализм педагога: психологический поход / С. А. Дружилов // Сибирь. Философия. Образование. – Научно-публицистический альманах : СО РАО, СПК, г. Новокузнецк. – 2005. – Выпуск 8. – С. 26–44.
3. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України головний ред. В. Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
4. Життєва компетентність особистості від теорії до практики : науково-методичний посібник / за ред. І. Г. Єрмакова. – Запоріжжя, 2005. – 640 с.
5. Зязюн І. А. Професія вчителя у вимірі педагогічної майстерності / І. А. Зязюн // Педагогічна і психологічна науки в Україні : в 5 т. / НАПН України ; ред. рада : В. Г. Кремень (голова), В. М. Мадзігон, В. І. Луговий [та ін.]. – К. : Педагогічна думка, 2012. – Т. 4 : Професійна освіта і освіта дорослих. – С. 229–245.
6. Кузьмина Н. В. Профессионализм личности преподавателя и мастерства производственного обучения / Н. В. Кузьмина. – М. : Высш. шк., 1990. – 119 с.
7. Маркова А. К. Психология профессионализма / А. К. Маркова. – М. : международный центр «Знание», 1996. – 308 с.

8. Сидоренко В. В. Модель професійної компетентності вчителя української мови і літератури в контексті впровадження компетентнісно зорієнтованого підходу / В. В. Сидоренко // Наукова скарбниця Донеччини. – 2011. – № 1. – С. 72–77.

9. Сидоренко В. В. Шляхи удосконалення професійної компетентності учителя української мови та літератури в умовах особистісно орієнтованого навчання : навч.-мет. посібник / В. В. Сидоренко. – Донецьк, 2008. – 193 с.

10. Murray H. Ethical Principles in University Teaching / H. Murray, E. Gillese, M. Lennon, P. Mercer, M. Robinson. // Society for Teaching and Learning in Higher Education, 1996. – 386 p.

РЕЗЮМЕ

И. А. Кучеренко. Кредо высшего образования – формирование профессиональной компетентности учителя-словесника новой формации.

В статье рассмотрены вопросы профессиональной подготовки учителя в условиях высшей школы, выработка теоретико-практической готовности к педагогической деятельности на современном уроке украинского языка в основной школе, становления и роста научно-методического инструментария словесника, педагогического профессионализма учителя украинского языка. Охарактеризовано понятие «профессиональная компетентность учителя» в рамках языкового образования XXI века, определено аксиологическое ядро профессиональной компетентности учителя-словесника, состоящее из специальной (собственно коммуникативной), дидактической, психологической, методической, креативной компетентности, личностных качеств педагога.

Ключевые слова: профессиональная компетентность, профессиональная компетентность учителя-словесника, языковое образование, профессиональная (собственно коммуникативная) компетентность, дидактическая компетентность, психологическая компетентность, методическая компетентность, креативная компетентность, личностные качества учителя украинского языка.

SUMMARY

I. Kucherenko. Credo of Higher Education – Forming the Professional Competence of a Teacher-Philologist of New Formation.

The article reveals the questions of professional training of Ukrainian language teachers in conditions of higher school, development of theoretical and practical readiness for educational activities at modern lesson of mother tongue in primary school, the formation and growth of scientific and methodological tools of a philologist, pedagogical professionalism of a teacher of Ukrainian language in the contemporary socio-cultural conditions as predictable result of training students of Ukrainian Philology and as a necessary component of language and literature teaching activities in the classroom teaching activities in their mother tongue.

The author determined the concept «professional competence of the teacher» within the language education of the XXI century, defined axiological core of professional competence of a teacher of language and literature, consisting of a number of competencies: professional (actual communicative), didactic, psychological, technical, creative and personal qualities.

Pedagogical professionalism is defined by integrity of activity and personality manifestations, and the concept of professionalism of pedagogical work is specified by the professionalism of pedagogical activity and personal qualities of the teacher as the basic components. Pedagogical position of a teacher at modern language lesson is special – the teacher is an organizational-administrative and communicative activity center, which begins, leads, supports and guides the educational process. During the pedagogical activity the teacher operates and, accordingly, is perceived by the student not only as an expert in his field, but also as a social person.

The important qualities of a teacher-philologist of new generation capable of methodologically perfect design and implementation of modern Ukrainian language classes in elementary school are revealed. It is concluded that the reform of language education calls for a transformation of the personality of the teacher, who now has the authority, bright personality, has a variety of methodological tools, is an innovator, a professional who in daily teaching work introduces the latest ideas, technologies, concepts, techniques of teaching Ukrainian language, has the necessary professional competencies, can actively implement educational projects of the national scale at the lesson of Ukrainian language in the primary school.

Key words: *professional competence, professional competence of a teacher of language and literature, language education, professional (actual communicative) competence, didactic competence, psychological competence, methodological competence, creative competence, personal qualities of a Ukrainian language teacher.*